

Житомирський державний університет імені Івана
Франка
Студентське наукове товариство
фізико-математичного факультету

науковий пошук молодих дослідників

Випуск V

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2012

УДК 378.937 Н32

*Рекомендовано вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка, протокол №8 від 23 березня
2012 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ: **Лось Л. В.** - заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, академік Інженерної академії України, професор кафедри математики та загальнотехнічних дисциплін Житомирського агроекологічного університету;

Сидорчук Н. Г. - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Науковий пошук молодих дослідників: Збірник наукових праць студентів, магістрантів та викладачів / За ред. В. М. Єремєєвої, О. М. Корольок - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. -Вип. 5.- 320 с.

У збірнику представлено результати дослідної роботи за актуальними напрямками психолого-педагогічних та фізико-математичних наук магістрантів, студентів-дипломників, членів проблемних груп та наукових гуртків, здобувачів і викладачів фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

УДК 378.937

Видавництво Житомирського державного
університету імені Івана Франка, 2012

ЗНАЧЕННЯ УСВІДОМЛЕНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

У наш неспокійний час усвідомлена поведінка при надзвичайних ситуаціях має велике значення не лише для молоді, яка вивчає предмет «цивільний захист», а й для кожного мешканця на землі. Кожна людина повинна піклуватися про власну безпеку, щоб зберегти життя собі і оточуючим. Та на жаль, в останні роки трагічні події, які відбуваються в світі, зайвий раз

283

підтверджують гостру необхідність посилення у вузах підготовки студентів з основ цивільного захисту.

Сучасна людина, в тому числі студенти, постійно перебувають у світі природних, техногенних, соціальних та інших небезпек, які часто загрожують їх здоров'ю і життю. Студентам варто знати психофізіологічні аспекти стану людей у надзвичайних ситуаціях (НС).

Кожна людина в конкретних умовах життєдіяльності відповідає на різноманітні подразники різною фізіологічною реакцією. В основному ця індивідуальність залежить від психофізіологічних властивостей людини. До них належать нервово-емоційна стійкість, врівноваженість нервових процесів, розумова та фізична працездатність і витривалість тощо.

У процесі виховання, навчання, спеціальних тренувань одні психофізіологічні властивості можуть розвиватися і вдосконалюватися, інші досить стійкі й потребують для свого розвитку значного часу, а такі, як типологічні властивості вищої нервової діяльності (ВНД), зберігають індивідуальні ознаки й особливості упродовж усього життя.

Мета даної статті полягає у теоретико-емпіричному дослідженні особливостей сприйняття та усвідомлення форм поведінки студентами вищої школи.

Актуальність цієї проблеми обумовлюється і тим, що явище усвідомлення, в його психологічному розумінні, є складним процесом, зміст та механізми якого розглядаються різними фахівцями неоднозначно (П.К. Анохін, І.Д. І. Л.С. Виготський, Л.К. Велитченко, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.Ф. Петренко П.В. Сімонов та ін.). Аналіз та узагальнення доступної літератури засвідчи її недостатність спеціальних досліджень, присвячених вивченню психологічних факторів усвідомлення поведінки студентів у вищій школи.

Наявні лише фрагментарні та опосередковані дані різних авторів (С.В. Белов, І.Д. Бех, Л.К. Велитченко, М.С. Грінберг, М.А. Котик, Г. Крайн В.І. Лебедев, В.А. Ойгензіхт, І.П. Піскун та ін.), присвячені вивченню окремих аспектів цієї проблеми.

Представлені в них результати не дозволяють охарактеризувати цей процес і цілісно і, тим більше, визначити необхідні психолого-педагогічні умови, які б сприяли розвитку вищого рівня усвідомлення

студентами зазначених форм поведінки. Серед чинників, що можуть виступати детермінантами усвідомлення поведінки, більшість фахівців визначає інтелектуальний потенціал особистості та його психічний розвиток (Д.Б. Богоявлінська

284

Дж. Брунер, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін І.А. Петухова, О.К. Тихоміров та ін).

Вказана обставина ускладнює вибір адекватних психолого-педагогічних (мов формування такого прояву. Від особливостей усвідомлення різних поведінкових форм залежить вирішення багатьох проблем, з якими зустрічаються на своєму шляху як діти, так і дорослі. На жаль, недостатнє усвідомлення таких форм поведінки приводить до ускладнень у життєдіяльності дитини, і досить часто, до трагічних наслідків.

Зокрема, як стверджує Ю.А. Клейберг, психіка - це здатність мозку «відображати об'єктивну дійсність у формі відчуттів, уявлень, думок та інших суб'єктивних образів об'єктивного світу [7], а розвиток психіки - це результат еволюції нервової системи. Психіка людини проявляється у таких трьох видах психічних явищ: психічні процеси, психічні стани, психічні властивості. Психічні процеси - це короточасні процеси отримання, переробки інформації та обміну нею (наприклад, відчуття, сприйняття, пам'ять і мислення, емоції, воля тощо) [5]. Здатність успішно діяти, не дивлячись на відволікаючі фактори. Від рухомості й лабільності нервової системи, від урівноваженості нервових процесів залежить така важлива якість безпеки, як здатність до переключення уваги і до швидкого реагування на небезпечні сигнали.

Психічні стани відображають порівняно тривалі душевні переживання, що впливають на життєдіяльність людини (настрій, депресія, стрес).

Психічні властивості - сталі душевні якості, що утворюються в процесі життєдіяльності людини і характеризують її здатність відповідати на певні дії адекватними психічними діями (темперамент, досвід, характер, здібності, інтелект тощо) [9].

Психіка людини тісно пов'язана з безпекою її життєдіяльності. Небезпеки, які впливають на людину, не можна розцінювати ані як подію, яка породжена тільки зовнішньою стимулюючою ситуацією, ані як результат рефлекторної реакції організму людини на неї. Вплив цих небезпек зумовлюється психофізіологічними властивостями людини.

Інстинкти і навички можуть певним чином впливати і на свідому поведінку, але остання, безперечно, може керувати і навичками, і гальмувати інстинкти.

Отже, поведінка, дії, вчинки людини є похідними від її психіки.

Також важливо знати і те як при надзвичайних ситуаціях впливають емоційні якості людини. Вплив конкретної ситуації на поведінку людини визначається тим, як людина переживає цю ситуацію.

285

Емоції - це психічні процеси, які відображають особисту значущість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини у формі переживання [10].

Прояв емоційного життя людини відбувається у таких станах, як афекти. власне емоції, почуття, настрої і стрес, що часто трапляються у надзвичайних ситуаціях.

Емоційна врівноваженість сприятливо впливає на життєдіяльність людини і зменшує її схильність до небезпеки і підвищує адекватність поведінки при НС. Познавши психіку людини, можна знайти шлях до підвищення безпеки її життєдіяльності.

Нервово-психічні порушення, які мають місце при надзвичайних ситуаціях поряд з травматичними тілесними пошкодженнями, займають важливе місце у наданні медичної допомоги потерпілим. Ці зміни, особливо на фоні анатомо-фізіологічних змін органів і систем, вимагають особливого підходу до реабілітації порушень нервової системи у вогнищах катастрофи та на етапах евакуації потерпілих. Поведінка багатьох людей в таких екстремальних ситуаціях істотно змінюється і в ряді випадків потрібна допомога медичних працівників. Практично у кожній людині у важких умовах виникає перенапруження психоемоційної сфери. Виникають мимовільні реакції організму, як відповідь на незвичайну ситуацію.

Розрізняють декілька форм психічної напруги [6, с.21-22]: інтелектуальна, емоційна; вольова; мотиваційна та ін.

Наслідки психоемоційної напруги можуть бути оцінені як мужність і стійкість. Однак така реакція відмічається не у всіх людей. Частіше спостерігаються такі стани, як збудження, гальмування, страх, який у окремих людей переходить в паніку, відчуття втоми, (фрустрація).

Мають значення також фактори, які послаблюють нервово-психічну сферу при виникненні НС [6, с. 22]: фізичні перевантаження; психоемоційні перевантаження; тривала монотонна діяльність або чекання; вимушена бездіяльність; недостатність, (або надлишок) інформації; якість харчування. ступінь узгодженої праці в колективі.

У всіх учасників надзвичайної ситуації включаються механізми психологічного захисту, що проявляється в різних типах поведінкових реакцій.

В перші години і добу після катастрофи у людей, в тому числі і тих, які ні потерпіли, виникають наступні стани:

1. Збудження, яке проявляється насторогою, вразливістю, тривогою, яка у частини людей переростає в страх, жах і панічний стан.

2. Гальмування, яке проявляється зниженням розумової і рухової активності, відчуженням, у окремих людей - ступором.

3. Перехідні стани - розгублення, здивування, нерозуміння, істерика.

У частини людей з'являється відчуття втоми в результаті виснаження нервово-психічних процесів. У інших виникає стан фрустрації, тобто пригнічення і напруга, пов'язані із сприйняттям перешкод, як непереборних. В такому стані люди відчувають гнітючу напругу, тривогу, можуть стати агресивними, злими.

Поведінка стає спрощено-примітивною і нелогічною. Спостерігається намагання уникнути всякої ситуації і як наслідок, немотивовані проступки і дії. До інших проявів неправильної поведінки можуть бути віднесені неадекватна ейфорія, примітивні дії і невпорядкована діяльність. У окремих осіб може бути виникнення істеричних реакцій - сліпоти, глухонімоти, міркування на рівні дитячого віку, втрата чутливості, псевдопаралічі і т.п.

Всі перераховані відхилення в поведінці спостерігаються в перші години надзвичайної ситуації і у багатьох припиняються на протязі кількох діб.

Більш масовий характер в зоні катастрофи мають легкі, не завжди небезпечні для життя психоневрологічні реакції - дрижання кінцівок, всього тіла, збліднення або почервоніння ділянок шкіри та психосоматичні синдроми і захворювання: тахі-, брадикардія, підвищення артеріального тиску, знепритомніння, дрижання, судорожне скорочення окремих м'язів, шкірна висипка. Можливі гіпертонічні кризи, інфаркти міокарду, приступи бронхіальної астми, порушення мозкового кровообігу, загострення ендокринних захворювань, передчасні роди та ін.

Крім того, студенти повинні усвідомити, що при НС не повинно бути паніки, оскільки, паніка - це почуття страху, що охопило групу людей, що потім передається оточуючим і переростає в некерований процес [6]. У людей різко підвищується емоційність сприйняття подій які відбуваються навколо, знижується їх відповідальність за свої вчинки. Людина не може розумно оцінювати своє поводження, правильно осмислити реальну обстановку. У такій атмосфері досить тільки одному висловити або виявити бажання утекти з району надзвичайної події, як людська маса починає сліпо наслідувати їй.

Як показує досвід ліквідації наслідків стихійних лих, аварій і катастроф - це результат не тільки непоінформованості, але і низькою підготовки людей до дій у надзвичайних ситуаціях, відсутність психологічного загартування. Найкращий засіб боротьби з панічними настроями - це достовірна, переконлива і досить повна інформація населення про те, що трапилося, нагадування про

правила поведінки і періодичні розповіді про заходи, які починають проводити, які очікуються. Потрібно з самого початку надзвичайної ситуації розповісти людям усю правду про те, що сталося. Інформація повинна періодично повторюватися, нарощуватися.

Таким чином, бесіди з людьми, роз'яснення обстановки, грамотні розпорядження, підтримка порядку і, нарешті, особисті приклади мужності в критичних ситуаціях роблять часом вирішальний вплив на поведінку людей, на їхню активність і стійкість у надзвичайних ситуаціях.

Література

1. Батурина Г.И. Эмоции и чувства как специфическая форма отражения действительности // Диалектика познания и сознания : ученые записки Ивановского пед. ин-та - Иваново : Изд-во пед. ин-та, 2003. - С. 31-295.
2. Грозовский Г.Л. Чрезвычайные ситуации и гражданская оборона : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 / Грозовский Григорий Львович. - Санкт-Петербург. - 2001. - 278 с.
3. Данилова В. В. Формирование готовности подростков к действиям в чрезвычайных ситуациях в процессе физического образования : автореферат дис. ... канд. педагогических наук : 13.00.04 / Данилова Виктория Владимировна. - Ч., 2008. - 23 с.
4. Дубицкий А.Е. Медицина катастроф / Дубицкий А.Е., Семенов И.О., Чепкий Л.П. К. : "Здоров'я", 1993. - 462 с.
5. Жуйкова М. В. Совладающее поведение студентов гуманитарной и технической направленности обучения в процессе саморегуляции психических состояний : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Жуйкова Марина Владимировна. - Казань. - 2011. - 200 с.
6. Клейберг Ю.А. Психология поведения. - М., 2001. - 454 с.
7. Курс обучения по неотложной помощи / Медицинский Центр Бостонского Университета, 1994. - 122 с.
8. Лосева В.В. Оценка влияния человеческого фактора на эффективность управления ликвидацией чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера : автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.05 / Лосева Вероника Валентиновна. - М 2006. - 21 с.
9. Мельников А.П. Психологическая защита в чрезвычайных ситуациях : автореферат дис. ... кандидата психологических наук : 05.26.02 / Мельников Антон Павлович / Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. - М., 2004. - 24 с.
10. Сімчук А.І. Емоції в житті людини // Наукові записки НУ "Острозька академія" - Остра : Острозька друкарня, 2008. - 410 с.